संस्कृत धर्मशास्त्र

अ. मं. ४०

३२८ स्मृ: ६८

~~३२८ स्मृ: ६९~~

विशेष तीथी निर्णय:

(दिनकरकृत)

"Joint project of the Rajawade Sanshodhan Mandal, Dhule and the Yashwantrao Chavan Pratishthan, Mumbai."

(1)

कर्मकालव्यापिनी ग्राह्या ॥ एकभक्ते मध्याह्नव्यापिनी ग्राह्या ॥
मध्याह्नः पंचधा विभक्त दिन तृतीय भागः ॥ उभयदिनव्याप्ताव
व्याप्तौ वा पूर्वेति माधवः ॥ नक्तव्रते प्रदोषव्यापिनी ग्राह्या ॥ अस्ता
नंतरं त्रिमुहूर्त प्रदोषः ॥ दिनद्वये प्रदोषव्याप्तौ परा ॥ शुक्ल प्रति
पत् अपराह्णव्यापिनी ग्राह्या ॥ तत्र रक्षाबंधे सायाह्नव्यापिनी
ग्राह्येति माधवः ॥ कृष्ण प्रतिपत्तु परा ॥ द्वितीया तु कृष्णा पूर्वा
शुक्ला परेति हेमाद्रिः ॥ तृतीयापैरंभातिरिक्ता सर्वापि परैव ॥

गोरीव्रते शुद्धामप्यपि पूर्वां त्याज्या मुहूर्तमात्रापि परैवेति माधवः ॥ ॥
(2) चतुर्थ्यपि गणेशव्रते तातिभि[illegible]ता सर्वा परैव ॥ गणेशव्रते [illegible]
तृतीयायुते मध्याह्नव्यापि[illegible]ग्राह्या ॥ परदिने तथात्वे परा ॥ ॥
२ उभयदिने मध्याह्नव्यापित्वे [illegible] ॥ दिनद्वये मध्याह्नव्या[illegible]वौ
परेति माधवः ॥ गोरीव्रते तु [illegible]द्वये मध्याह्नव्याप्तौ पूर्वैव ॥ पं २
पंचमी तु कृष्णा पूर्वा ॥ शुक्ला [illegible]परेति हेमाद्रिः ॥ सा वा पूर्वैवेति
माधवः ॥ नागव्रते परान्यथा पूर्वैवेति निर्णयसिंधुः ॥ षष्ठी

" Joint project of the Rajawade Sanshodhan Mandal, Dhule and the Yashwantrao Chavan Pratishthan, Mumbai. "

(2A)

स्कंदश्चतातिरिक्तासर्वापिपरैव ॥ सप्तमी सर्वापि सर्वैर्मते पूर्वै
व ॥ अष्टमी तु कृष्णा पूर्वा ॥ शुक्लोत्तरा ग्राह्या ॥ शिवशक्त्युत्स
वे कृष्णापि परैव ॥ नवमी सर्वा सर्वैर्मते पूर्वैव ॥ दशमी हेमा
द्रिमते परा ॥ पूर्वा वा ॥ कृष्णा [illegible] शुक्लोत्तरेति माधवः ॥ कमला
कररस्तु देपि नवमीयुक्तैव सह ॥ [illegible] मीयुता क्षये औदयिकी ग्रा
ह्येति निर्णयामृतः ॥ ॥ अथैकादशीनिर्णयः ॥ सा द्विधा ॥ शुद्धा
विद्धा च ॥ तत्र श्रुत्यादिसमन्वयेनाधिकभेदेन त्रिधा ॥ इयमपि द्वे

"Joint project of the Rajawade Sanshodhan Mandal, Dhule and the Yashwantrao Chavan Pratishthan, Mumbai"

(3)

दशान्यूनसामाधिकपक्षेण प्रसेकं त्रिधा ॥ एवं नव भेदा विद्यायाप्येव
मेव अष्टादश भेदा यथा ॥ शुद्ध सम द्वादशी समा ॥१॥ शुद्ध सम
२ द्वादशान्यूना ॥२॥ शुद्ध सम द्वादशाधिका ॥३॥ शुद्ध न्यून समद्वा महाद
का ॥४॥ शुद्ध न्यून न्यून द्वादशी ॥५॥ शुद्ध न्यूनाधिक द्वादशि
का ॥६॥ शुद्धाधिक समद्वादशि ॥७॥ शुद्धाधिकान्यून द्वाद
शिका ॥८॥ शुद्धाधिकाधिक द्वादशिका ॥९॥ विद्ध सम सम द्वा ३
द्वादशिका ॥१०॥ विद्ध सम सम न्यून द्वादशिका ॥११॥ विद्ध स
वि

(3A)

माधिकद्वादशिका ॥१२॥ विद्धन्यूनसमद्वादशिका ॥१३॥ विद्धन्यून
न्यूनन्यूनद्वादशिका ॥१४॥ विद्धन्यूनाधिकद्वादशिका ॥१५॥ विद्धाधि
कसमद्वादशिका ॥१६॥ विद्धाधि[illegible]न्यूनद्वादशिका ॥१७॥ विद्धाधि
काधिकद्वादशिका ॥१८॥ न[illegible]वनिर्णयः ॥ सूर्योदयात्पूर्वं
मुहूर्तद्वयाधिकं प्रविष्टैकादशी[illegible] ॥ षट्पंचाशत्तु २६ घटिकानं
तरं कलयापि दशमीप्रवेशे विद्धा ॥ विद्धातु सर्वथैव त्याज्या शुद्धाभे
देषु षट्सप्ताष्टनवमपक्षेषु पूर्वैवोपोष्या ॥ अन्येषु पूर्वैव वेति माधव
निर्णयसिंधुः ॥ अथ स्मार्तानां ॥ सूर्योदये दशमीसद्भावे विद्धा

Rajwade Sanshodhan Mandal, Dhule and the ... Pratishthan, Mumbai

(५)

।न्यथा शुद्धा ॥ शुद्धाभेदेषु विद्धसमादिषट्पक्षेषु पूर्वैवोपोष्येति माध
वनिर्णयामृतः ॥ क्रमव्क्रोक्तरादि बद्ध मतं ॥ तृतीयाषट्पक्षयोः स
४ र्वैरप्युत्तरा ग्राह्येति हेमाद्रि ॥ [illegible] सर्वपरमिति निर्णयसिंधुः ॥ स
समाष्टमभेदयोर्महद्वैधे सको [illegible] ॥ यतीवचनं नस्वच्छाविधवाभिरुत्तर
च्छग्राह्या ॥ अष्टमभेदे विद्धपूर्वी [illegible] नेवं रूपवासद्वयं कार्यमिति हेमा ४
द्रिनिर्णयसिंधुः ॥ नवमपक्षे पूर्वे [illegible] षांपरैव ॥ दशमेकादशपक्षयोः
महद्वैधेः पूर्वा ॥ यतिभिश्चोत्तरा ग्राह्या ॥ द्वादशपक्षे सर्वेषांपरैव ॥
त्रयोदशे माधवनिर्णयामृतेमते सर्वेषां पूर्वा ॥ निर्णयसिंधुस्तु मुमुक्षु

Joint project of the Rajawade Sanshodhan Mandal, Dhule and the Yashwantrao Chavan Pratishthan Mumbai.

(५अ)

णाद्युत्तरवतां च परान्येषां पूर्वैवेत्याह ।। चतुर्दशापक्षे तु पूर्वैव ।। तत्रैव मुमुक्षु
णां परान्येषां पूर्वेति मदनरत्ने पञ्चदशापक्षे हेमाद्रिमाधवमते परा ।। नि
र्णयामृत मदनरत्नमते पूर्वा षोडशापक्षे सर्वेषां पूर्वैवेति निर्णयसिं
धुः ।। निर्णयामृतमते परा ।। मू[illegible]ते गृहस्थैः यतिविधुरवानस्थैः
पा पूर्वैवोपोष्या ।। सप्तदशापक्षे मो[illegible]क्ष यतिविधुरप्रीतिकामैर्यतिवानस्थ
विधवाभिः परैव ग्राह्या ।। गृहस्थैः पूर्वैव ।। गृहस्थेन नक्तं कार्यमिति नि
र्णयसिंधौ ।। अष्टादशापक्षे तु सर्वेषामुत्तरैव ।। वेधसंदेहेप्येवमिति वि
धप्रानिपत्तौ पराग्राह्येति केचित् ।। तद्धेमवपरामिति निर्णयसिंधुः ।।

Joint project of the Rajawade Sanshodhan Mandal, Dhule and the Yashwantrao Chavan Pratishthan, Mumbai.

(5)

एकादश्यां पितृश्राद्धे सति न कृत्वापि तद्यज्ञशेषमजिघ्रेदिति हेमाद्रिः ॥
द्वादशी यदाल्पा तदा निश्यार्द्धक्रियामाकृष्य कृत्वा प्रातरेव पारणं
कार्यं ॥ संकटे त्वाह प्रदोषव्रते दोषेप्येवं न पारणं कुर्यात् ॥ द्वादश्याः प्रथ
९ मपादो हरिवासरस्तु वर्जयेत् ॥ [illegible]द्वादशीव्रतं ॥ ॥ द्वादशी पक्ष
द्वयेपि सर्वमते पूर्वा ॥ त्रयोदशी [illegible] त सिता पूर्वा कृष्णापरा ॥ चतुर्दशी वा
सर्वमते कृष्णा पूर्वा सिता परा ॥ [illegible] येप्युपवासे परेति मदनरत्ने ॥ ९
शिवरात्रीव्रते तु साम्ये पूर्वा ॥ प्रदोषनिशीथोभयव्याप्यभावे बहुरा
त्रीव्यापिनी ग्राह्येति हेमाद्रिः ॥ अमा पूर्णे तु कार्या न पित्र्ये दर्शयोग्य

Joint project of the Rajawade Sanshodhan Mandal, Dhule and the Yashwantrao Chavan Pratishthan, Mumbai

(5A)

थोपवासादौ परे ग्राह्ये ॥ श्राद्धे अमावास्याग्निकैस्त्रेधा विभक्तदिनस्य
मध्यमो भागो पूर्वाह्णस्तद्व्यापिनी ग्राह्या ॥ दिनद्वये तत्सत्त्वे सर्वापराह्णे ग्या
ग्राह्या ॥ दिनद्वये अपराह्णव्या[illegible]वे तातोव्याप्तौ च तिथिपक्षे पूर्वेति
हेमाद्रिः ॥ दिनद्वये अपराह्णव्या[illegible]त्रे मुहूर्त्ता चेत्सर्वा ॥ निरग्निकैस्तु ग्नि
कुतुपकालव्यापिनी ग्राह्या ॥ [illegible]राह्णव्याप्तैर्मुख्यास्वर्वेषां ॥ ति नी
पि थिसाम्ये तिं द्वैद्वो परा ॥ तिथिपक्षे पूर्वा ॥ तिथिवैषम्ये बाधिका दिन
द्वये० अपराह्णस्पर्शे कुतपकालव्हिना ग्राह्येति माधवः ॥ दिनद्वये कुतु
पकालव्याप्तौ परा ॥ कुतुपकालस्तु पंचदशधा विभक्तदिनस्याष्ट

(6)

मोभागइतिस्मृत्यर्थसारः ॥ माधवोप्येवं ॥ यागकालस्तु पर्वपादश्च
तुर्थभागः ॥ प्रतिपदाद्यभागत्रयं च तत्र मध्याह्नेतत्पूर्वं वापर्वप्र
ति [illegible] त्रतिपदोः संधौ तदह्न्यागः ॥ अत्राह्नो द्वेधा विभागः ॥ म
ध्याह्नादूर्ध्वं संधौ परेद्युर्य [illegible] माधवः ॥ इहमाडिभूनेपरादि
नेत्रातिपत्र चतुर्थचरणे स [illegible] ॥ तुक्षयगतो [illegible] पूर्वेद्युर्यागः ॥
अन्यथा परस्मिन्नुद्योदये [illegible] नेयागो निषिद्धः ॥ अपराह्णसंधौ ६
चतुर्थचरणेपिकार्यइतिमाधवः ॥ एतत्पुर्णिमाइतिनिर्णयसिंधुः ॥
संगवादूर्ध्वं मध्याह्नात्प्राक्ययदासंधिः ॥ सोपोर्णिमासप्रस्काल

(6A)

विशेषो अमायां विशेषः ॥ प्रतिपदा सायं द्वितीयायास्त्रिमुहूर्त्तेस्पर्शे च चतु ती
र्दश्यामन्वाधानं ॥ वाजसनेयानां संधिदिने मन्वाधानं परे क्रिया
कृ ग इति माधवः ॥ नेति माकरस्त तैत्तिरीणां चंद्रदर्शने यागः ॥ एवं या
स्मार्त्ताग्नि स्थालीपाकोपि ॥ पिंडपितृयज्ञस्तु कात्यायनानां या
गादिनात्पूर्वदिने ॥ आश्वल[illegible]नां शेषपर्वणि खंडतिथौ ॥ तदा
पूर्वदिने केवलं पार्वणश्राद्धं [illegible] दिने पूर्वाह्णे स्थालीपाकं कृत्वा ॥
अपराह्णे पिंडपितृयज्ञः ॥ कार्य इति दिक् ॥ ॥ इत्यमावास्यानिर्णयः ॥
अथ ग्रहणनिर्णयः ॥ ॥ तत्र सूर्यग्रहणे यस्मिन्यरस्मिं यामे त

Joint project of the Rajwade Sanshodhan Mandal, Dhule and the Yashwantrao Chavan Pratishthan, Mumbai

(७) स्मात् यामचतुष्टयं नाश्नीयात् ॥ चंद्रग्रहणे यामत्रयं ॥ बालवृद्धातुरा
णां तु ग्रहणप्रहरात्पूर्वं याममात्रं निषिद्धं ॥ ग्रस्तोदये दिवा नाश्नी
याद्दिनमिति माधवः ॥ ग्रस्तास्ते [illegible] दृष्ट्वाश्नीयात् ॥ सूर्यग्रस्तास्ते
८ तूपवासः ॥ पुत्रवतां तु ग्रह[illegible]त्प्राक् प्रहरद्वयं हित्वा भुंजीत ॥
नोपवास इति हेमाद्रिः ॥ पुत्र[illegible]पि नाश्नीयादिति माधवः ॥ ग्रह ८
णांते ग्रहणदिने वा उपवास[illegible]कृच्छ्रः ॥ ग्रस्यमाने स्नानं ग्र
स्ते होमो मुच्यमाने दानं ॥ मुक्ते स्नानं च ॥ रजस्वलाप्युद्धृतवारि
णा स्नायात् नतीर्थादाविति मिताक्षराकारः ॥ अत्र दै धिक्षय

Joint project of the Rajawade Sanshodhan Mandal, Dhule and the Yashwantrao Chavan Pratishthan, Mumbai

(7A)

सूतके श्राद्धे ह्यो कुर्यादिति निर्णयसिंधुः ॥ तद्दिने प्रत्याब्दिके सति
तद्दास्यमाने नान्नेनामेन वा कुर्यात् ॥ ॥ इति ग्रहणनिर्णयः ॥ ॥
अथ संक्रांतिनिर्णयः ॥ ॥ तत्र मेषसंक्रमे प्रागर्व्वाद दश ॥ १० ॥
नाड्यः पुण्यः ॥ वृषभे पूर्वाः षोडश ॥ १६ ॥ मिथुने पराः ॥ कर्के पूर्वा
त्रिंशत् ॥ ३० ॥ सिंहे पूर्वाः षोडश ॥ १६ ॥ कन्यायां पराः षोडश ॥ तु-
लायां प्रागर्व्वाद दश ॥ वृश्चिके पूर्वाः षोडश ॥ धनुषि पराः षोडश ॥
मकरे हेमाद्रिमते पराश्चत्वारिंशत् ॥ माधवमते तु विंशतिः
पराः ॥ कुंभे पूर्वाः षोडश ॥ मीने पराः षोडश ॥ इति संक्रांतौ यत्रे

A joint project of the Rajwade Sanshodhan Mandal, Dhule and the Yashwantrao Chavan Pratishthan, Mumbai

(8)

तरतः पुण्यकालस्तत्रापि प्रातः संक्रांतौ उदयानंतरमेव ज्ञेयः पर्वकालः ॥
निशीथादर्वाक् चेत् तदा पूर्वदिने एव पुण्यं ॥ अनंतरं चेत् तदा परदिने
एव निशीथ एव चेत् तदा दिनद्वयं पुण्यं ॥ यादा सूर्यास्तात्पूर्वं समये
८ कर्कमकरसंक्रांति तदा हेमा[illegible]माधवमते च पूर्वमेव पुण्यकालः ॥
रात्रौ प्रदोषे निशीथे वा मकर[illegible]क्रमे माधवेन तु द्वितीयदिने पुण्यं ॥ म
हेमाद्रिमतस्सर्वसारे मते नि[illegible]त्पूर्वं पश्चाच्च संक्रांतौ दिनां ८
तोदनोदये च क्रमेण पंच पंच नाड्यः पुण्याः ॥ निशीथानंतरमुद
यं यावत् कर्कसंक्रांतौ दिनांतपूर्वदिने पंच पंच नाड्यः पुण्याः ॥

Joint project of the Rajawade Sanshodhan Mandal, Dhule and the Yashwantrao Chavan Pratishthan, Mumbai.

(8A)

एतस्युप्यातिशयद्योतनार्थं इति विरोधः परिहृतः ॥ ॥इति संक्रांतिनिर्ण

यः ॥ ॥ चैत्रशुक्लप्रतिपत् उदयव्यापिनी ग्राह्या ॥ दिनद्वये सत्वासत्वे पूर्वैव ॥ चैत्रनवरात्रेतु द्वितीयायुतैव ॥ नियोगतस्त्वत्र

अभ्यंगः ॥ शुक्लतृतीया गौरी... तेनाज्ञाप्युत्तरैव ॥ इयं मन्वा

दिरपि मन्वादयः सर्वाः स... पौर्वाह्णिकाः स्युः ॥ हेमा अपराह्ण

गा इति हेमाद्रिः ॥ चैत्रशुक्ल... रामनवमी ॥ इयं मध्याह्नव्या

पिनी ग्राह्या ॥ दिनद्वये तत्सत्वे तदभावे वा पुनर्वसुयुतामपि पूर्वा ॥

सत्का परैव ग्राह्या ॥ चैत्रशुक्लचतुर्दशी कुंभ... दमनार्पणोक्ता

(१)

द्दौ पूर्वैव सायंकालव्यापिनी ग्राह्येति माधवः॥ तदपि सायंकाल
परं पूर्वदिने सायंत्रिमुहूर्ताभावे परेति निर्णयसिंधुः॥ चैत्रपौ
२ र्णिमास्यां त्रिमुहूर्तत्वे परा अन्यथा पूर्वा ॥इति चैत्रः॥ ॥अथ
वैशाखः॥ ॥वैशाखशुक्ल तृतीया पूर्वाह्णव्यापिनी ग्राह्या॥ दि
नद्वये तद्व्याप्तौ परैव॥ गौरीव्रते त्रिमुहूर्तमात्रापि परा॥ इयं
युगादिरपि॥ माघे पंचदशी [illegible] नभस्ये च त्रयोदशी॥ तृतीया २
माधवे शुक्ला नवम्यूर्जे युगादयः॥ एताः पूर्वाह्णगा ग्राह्याः॥ उदय
व्यापिन्य इति स्मृत्यर्थसारः॥ दिनद्वये तद्व्याप्तौ परैवेति हेमाद्रिः॥

Joint project of the Rajwade Sanshodhan Mandal, Dhule and the Yashwantrao Chavan Pratishthan, Mumbai.

(9A)

निर्णयामृतकाक्कदर्शेतु श्राद्ध वद परा रू इति स्याद्भु॥ तदिदानीं नूनाने
स्छिति॥ इयं परशारामजयंती साप्राह्दोषव्यापिनी ग्राह्या॥ दिनद्वये
तद्व्याप्तौ परा॥ वैशाखशुक्लच[illegible]शीनृसिंहजयंती॥ इयं प्रदोषव्या
पिनी ग्राह्या॥ दिनद्वये तद्व्या[illegible]शतः समव्याप्तौ परा॥ विशेषव्या च
स्यधिकव्याप्तिमातउभयदिन व[illegible]चपरा॥ इयं वैशाखः॥ अथ ज्ये
ष्ठः॥ ५ ज्येष्ठीपौर्णिमासा वि[illegible]ते पूर्वैविद्धा ग्राह्या॥ अष्टादशघ
टिकामिता यदा चतुर्दशी तदा सावित्रीव्रतं परेति माधवः॥ कमला
करो नैतत्सहमानमः पूर्वैव स्याह्॥ ॥ इति ज्येष्ठः॥ ॥ अथ आषाढः॥

Joint project of the Rajwade Sanshodhan Mandal, Dhule and the Yashwantrao Chavan Pratishthan, Mumbai

(10)

आषाढशुक्लद्वादश्यामनुराधायाः गतैर्वियोगे च त्रिभागे कृते प्रथमभाग
२० योगराकृतायां पारणं कार्यं ॥ अस्यामेव विष्णोः शयनोत्सवः ॥ चातुर्मा
स्यव्रतारंभ एकादश्यां द्वादश्यां वा कार्यः ॥ आषाढपौर्णिमासी
कोकिलाव्रते त्रसायाह्नव्यापिनी ॥ अस्यामेव व्यासपूजोक्ता
तत्राचमुहूर्ता चेत्परा ॥ ॥ इत्याषाढ ॥ ॥ अथ श्रावणः ॥ ॥ श्रावण
कुमार शुक्लचतुर्थ्यां अविवाहिते कु... विश्वे कौवैशांतर्गणाधिपतिः स्तु
त्ररूपो गणेशः पूज्य इति शिष्टाः ॥ अत्र पूर्वेद्युर्मध्याह्नव्याप्त्यभावे परेद्यु २०
त्रिमुहूर्ता चेत्परा ॥ अन्यथा पूर्वा ॥ नागचतुर्थी मध्याह्नव्यापिनी

Joint project of the Rajawade Sanshodhan Mandal, Dhule and the Yashwantrao Chavan Pratishthan, Mumbai.

वोबोधयनादौ ॥ दिनद्वये तथात्वे तदभावे परैव ॥ पञ्चमी नागपूजादौ
त्रिमुहूर्ता चेत्सैव ॥ श्रावणशुक्लचतुर्दशी कुलधर्मे पवित्रार्पणादौ
पूर्वैव सायंकालव्यापिनी ग्राह्या ॥ विशेषश्चैत्रशुक्लचतुर्दशीवत् ॥ अ
त्रैव श्रवणर्क्षे उपाकर्म कुर्यात् [illegible] धनिष्ठायुक्तः श्रवणो ग्राह्यः ॥
उत्तराषाढायुक्तो निषिद्धः ॥ पूर्वोत्तराषाढयोगे परेद्युरेव श्रवणाभा
वे घटिका [illegible] द्वयं न्यूनं वा हस्त [illegible] पंचम्यादौ कार्यं ॥ तथैव संक्रांति
ग्रहण गुरुशुक्रादावधिमासेपि न कार्यं ॥ पञ्चासे क्रांति गुरुशुक्रास्ता
दौ नूतनानामेव पंचम्यादौ अन्येषामर्थशिक्षा नरं ग्रहणादौ श्रवणयुत

Joint Project of the Rajawade Sanshodhan Mandal, Dhule and the Yashwantrao Chavan Pratishthan, Mumbai.

मूळ प्रत पाहण्यासाठी संपर्क

इतिहासाचार्य वि.का. राजवाडे संशोधन मंडळ, धुळे

राजवाडे पथ, गल्ली नं. १, धुळे-४२४००१ (महाराष्ट्र)

दूरध्वनी क्रमांक (०२५६२) २३३८४८

Email ID : rajwademandaldhule@gmail.com